Rustamova Shoxista Omonjonovna

TALABALARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI:

PEDAGOGIK TA’LIM TRANSFORMATSIYASI KONTEKSTIDA

MONOGRAFIYA

TADQIQOT VA ILM

KOMPETENSIYA RIVOJLANISHI

ZAMONAVIY TEXNOLOGIYALAR

PEDAGOGIK TA’LIM TRANSFORMATSIYASI

O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIY TA’LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
NAMANGAN DAVLAT UNIVERSITETI

Rustamova Shoxista Omonjonovna

TALABALARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI: PEDAGOGIK TA’LIM TRANSFORMATSIYASI KONTEKSTIDA

Monografiya

“Ilm nuri print” MCHJ
Jizzax-2026

UO‘K: 37.013:378.147:001.891
KBK: 74.58+72.4
R 88

Rustamova Shoxista Omonjonovna. Talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasi: pedagogik ta’lim transformatsiyasi kontekstida: monografiya / Sh.O. Rustamova. -Jizzax: Ilm nuri print, 2026.- 184 b.

ANNOTATSIYA

Mazkur monografiyada pedagogik ta’lim transformatsiyasi sharoitida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosi kompleks tarzda o‘rganilgan. Tadqiqotda pedagogik ta’limning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari, uning metodologik asoslari hamda raqamli transformatsiya sharoitidagi ustuvor yo‘nalishlari tahlil qilingan.

Tadqiqotchilik kompetensiyasining nazariy mohiyati ochib berilib, uning tarkibiy tuzilmasi (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-metodologik, amaliy-texnologik va refleksiv-baholovchi komponentlar) ilmiy asoslangan. Talabalarning tadqiqotchilik tayyorgarligini aniqlashga qaratilgan diagnostik metodlar kompleksi va baholash mezonlari ishlab chiqilgan hamda amaldagi holat empirik tahlil asosida baholangan.

Monografiyada “Tadqiqiy pedagogika” fanini o‘qitish jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyaning konseptual modeli ishlab chiqilgan. Ushbu model kompetensiyaviy, faoliyatli va tadqiqiy yondashuvlar integratsiyasiga asoslanib, modulli mazmun, loyiha va topshiriqlar tizimi hamda raqamli ta’lim platformalari orqali amalga oshirilishi asoslangan.

Tadqiqot natijasida ishlab chiqilgan texnologiyaning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali isbotlangan, talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalari rivojlanishining dinamikasi aniqlangan hamda pedagogik oliy ta’lim muassasalari uchun amaliy-metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

Mazkur monografiya pedagogika sohasi tadqiqotchilari, oliy ta’lim muassasalari professor-o‘qituvchilari, doktorantlar hamda ta’lim tizimini modernizatsiya qilish bilan shug‘ullanuvchi mutaxassislar uchun mo‘ljallangan.

Taqrizchilar:

V.T. Jo‘rayev – FarDU “Amaliy matematika va informatika” kafedrasi professori, p.f.d. (DSc).

M. Mamatqulov – NamDU “Jismoniy tarbiya va amaliy sport turlari” kafedrasi mudiri, p.f.d. (DSc), professor.

Mazkur monografiya Namangan davlat universiteti ilmiy-texnik Kengashining 2026-yil 27-apreldagi 4-sonli yig‘ilish qarori bilan nashrga tavsiya etilgan

2986

ISBN 978-9910-627-69-9

© “ILM NURI PRINT” MCHJ, 2026

SO‘Z BOSHI

Zamonaviy jamiyat taraqqiyotining jadallashuvi, axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining keng joriy etilishi hamda ta’lim tizimlarining global integratsiyalashuvi pedagogik ta’lim mazmuni va sifatiga yangicha talablar qo‘ymoqda. Xususan, pedagog kadrlarni tayyorlash jarayonida ularning nafaqat kasbiy bilim va ko‘nikmalarini shakllantirish, balki mustaqil ilmiy izlanish olib borish, muammolarni tahlil qilish va ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarb vazifaga aylanmoqda.

Bugungi kunda bo‘lajak o‘qituvchi an’anaviy bilim uzatuvchi emas, balki ta’lim jarayonini ilmiy asosda tashkil eta oladigan, o‘z faoliyatini tahlil qiladigan va takomillashtiradigan tadqiqotchi sifatida shakllanishi zarur. Shu jihatdan pedagogik ta’limni transformatsiya qilish jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosi alohida ilmiy-amaliy ahamiyat kasb etadi.

Mazkur monografiya pedagogik ta’lim transformatsiyasi sharoitida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, unda mazkur jarayonning nazariy-metodologik asoslari, didaktik imkoniyatlari hamda amaliy mexanizmlari kompleks yoritilgan. Tadqiqot doirasida tadqiqotchilik kompetensiyasining mazmuni va tarkibiy tuzilmasi aniqlashtirilib, uni rivojlantirishga xizmat qiluvchi pedagogik texnologiya modeli ishlab chiqilgan.

Monografiyada “Tadqiqiy pedagogika” fanini o‘qitish jarayonida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini shakllantirishning samarali yo‘llari, jumladan, modulli ta’lim, loyiha asosida o‘qitish, muammoli vaziyatlar yaratish, raqamli ta’lim platformalaridan foydalanish kabi yondashuvlar asoslab berilgan. Shuningdek, ishlab chiqilgan texnologiyaning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali isbotlanib, amaliy tavsiyalar ishlab chiqilgan.

I BOB

1.1 PEDAGOGIK TA’LIM TRANSFORMATSIYASINING STRATEGIK MAQSADLARI, METODOLOGIK TAMOYILLARI VA RAQAMLI RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (MILLIY VA GLOBAL KONTEKSTDA)

Pedagogik ta’lim transformatsiyasi tushunchasi bugungi kunda faqat o‘quv rejalarini yangilash yoki alohida fanlarni modernizatsiya qilish bilan cheklanmaydigan, balki pedagog kadr tayyorlash tizimining butun falsafasi, maqsadlari, mazmuni, texnologiyasi, baholash madaniyati va ta’limni boshqarish mexanizmlarini qayta ko‘rib chiqishga olib keluvchi kompleks jarayon sifatida qaralmoqda. Bu jarayonning ildizida bilim iqtisodiyoti, innovatsion rivojlanish, raqamlilashuv, global mehnat bozorida raqobat, ta’lim sifatini xalqaro mezonlar asosida ta’minlash, fan–ta’lim–amaliyot integratsiyasini kuchaytirish kabi omillar yotadi. Milliy kontekstda esa mazkur omillar jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy modernizatsiyasi, inson kapitaliga qo‘yilayotgan talablar, ta’limda adolat va inklyuzivlikni ta’minlash, yoshlarning ijodiy hamda tadbirkorlik salohiyatini rivojlantirish, pedagog kasbining nufuzini oshirish, ta’limning raqamli infratuzilmasini mustahkamlash kabi vazifalar bilan uyg‘unlashadi. Jahon kontekstida ta’lim transformatsiyasiga oid qarashlarda esa kompetensiyaviy paradigmaning ustuvorligi, o‘quv natijalarini real hayot muammolari bilan bog‘lash, ta’limda dalillarga asoslangan qarorlar qabul qilish, fleksibil va modulli o‘qitish modellariga o‘tish, ochiq ta’lim resurslari va umrbod o‘qish madaniyatini institutsional qo‘llab-quvvatlash kabi tendensiyalar ko‘zga tashlanadi[1]. Shu nuqtai nazardan pedagogik ta’lim transformatsiyasining maqsadi bitiruvchini tayyor metodik yo‘riqnomalar ijrochisi sifatida emas, balki o‘z kasbiy faoliyatini tahlil qila oladigan, pedagogik voqelikdagi muammolarni ilmiy asosda ko‘ra oladigan, ta’lim jarayonida innovatsiyalarni loyihalaydigan

[1] Шманцарь М. В. Профессиональные риски преподавателей вузов в условиях трансформации российского образования: диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук: 22.00. 04 : дис. – б. и., 2018.

va ularning samarasini tadqiqot orqali baholaydigan, raqamli muhitda hamkorlik va kommunikatsiyani tashkil qila oladigan, o‘z-o‘zini rivojlantirishni refleksiv boshqarishga qodir mutaxassis sifatida shakllantirishga qaratilgan.

Pedagogik ta’lim transformatsiyasining mazmunan yanada chuqur maqsadi ta’lim tizimidagi o‘zgarishlarni faqat tashqi shaklda emas, balki ichki ma’no va qiymatlar tizimida ta’minlashdan iborat. Bu yerda pedagogning professional idroki va madaniyati markaziy o‘rin tutadi, chunki ta’lim sifati ko‘p jihatdan o‘qituvchining qaror qabul qilish uslubi, dalillarga munosabati, tarbiya va o‘qitishdagi axloqiy pozitsiyasi, ta’lim oluvchining shaxsiy tajribasini hisobga olish darajasi bilan belgilanadi. Transformatsiya sharoitida o‘qituvchi pedagogik muhitdagi o‘zgaruvchanlik, noaniqlik va tezkorlik bilan ishlashga moslashishi kerak bo‘ladi; bu esa kasbiy qarorlarning intuitiv emas, tahlilga, kuzatuvga, ma’lumotga va tadqiqotga tayanilgan bo‘lishini talab qiladi[2]. Shuning uchun talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish pedagogik ta’lim transformatsiyasining tabiiy va strategik yo‘nalishiga aylanadi: tadqiqotchilik kompetensiyasi pedagogning ta’lim amaliyotiga ilmiy ko‘z bilan qarashini, o‘z faoliyatini dalillar bilan asoslashini, ta’limdagi muammolarni tizimli tahlil qilishini, innovatsiyalarni sinovdan o‘tkazishini va natijalarni baholab, keng jamoaga yetkazishini ta’minlaydi. Boshqacha aytganda, tadqiqotchilik kompetensiyasi pedagogik ta’limda sifatni ta’minlash, samaradorlikni oshirish va barqaror innovatsion rivojlanishni qo‘llab-quvvatlashning ichki dvigateli sifatida namoyon bo‘ladi.

Pedagogik ta’lim transformatsiyasining tamoyillari milliy va jahon kontekstida turlicha ifoda topsa-da, ularning mazmun yadrosi bir qator umumiy g‘oyalarga tayanadi. Ta’lim natijasini kompetensiyalar orqali belgilash tamoyili bugungi kunda ko‘pchilik tizimlarda markaziy o‘rinni egallamoqda, chunki kompetensiyaviy yondashuv bitiruvchining nima bilganini emas, nima qila

[2] Нидергаус Е. О. Изменение профессиональных ценностей преподавателей в условиях трансформации университетского образования: диссертация на соискание ученой степени кандидата социологических наук: 5.4. 4 : дис. – б. и., 2022.

olishini, qanday qaror qabul qilishini, qanday vaziyatda qanday resurslarni safarbar etishini anglatadi. Pedagogik ta’limda bu tamoyil o‘qituvchining kasbiy standartlarga mos harakat qilishini, sinfdagi murakkab vaziyatlarni hal etishini, ta’lim oluvchilarning individual ehtiyojlarini inobatga olishini, ta’lim natijalarini monitoring qilishini va o‘z faoliyatini takomillashtirish uchun tadqiqiy harakatlarni amalga oshirishini nazarda tutadi. Shu bilan birga, ta’limning insonparvarlik va shaxsga yo‘naltirilganligi tamoyili transformatsiyaning qiymat asosini belgilaydi: pedagogik qarorlar faqat samaradorlik mezonlari bilan emas, balki ta’lim oluvchining qadri, xavfsizligi, ruhiy farovonligi, teng imkoniyatlari va inklyuziv ishtirokini ta’minlash nuqtai nazaridan baholanadi. Tizimlilik va uzviylik tamoyili esa pedagogik ta’limning maqsad, mazmun, texnologiya va baholash komponentlarini bir-biridan uzilgan holda emas, yagona tizim sifatida qayta qurishni taqozo qiladi; agar tadqiqotchilik kompetensiyasi maqsad sifatida belgilansa, uning mazmuni tadqiqot metodologiyasiga oid bilimlar bilan cheklanmay, amaliyotdagi tadqiqiy harakatlarni, jamoaviy loyihalarni, refleksiyani, akademik yozish madaniyatini va raqamli instrumentlardan foydalanishni ham qamrab olishi zarur bo‘ladi. Ochiqlik va hamkorlik tamoyili milliy ta’lim tizimi uchun ham, global tendensiyalar uchun ham tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda, chunki ta’lim sifati va innovatsiyalar ko‘pincha universitetlar, maktablar, tadqiqot markazlari, ish beruvchilar va fuqarolik jamiyati o‘rtasidagi hamkorlikning chuqurligi bilan belgilanadi; pedagogik ta’limda bu hamkorlik talabalarning real ta’lim muhitida tadqiqot olib borishi, natijalarni praktik jamoalar bilan muhokama qilishi va innovatsiyalarni joriy etishda ishtirok etishi orqali namoyon bo‘ladi. Dalillarga asoslanganlik tamoyili transformatsiyaning metodologik nuqtai nazardan eng talabchan qismi bo‘lib, qarorlarni kuzatuv, ma’lumot, tahlil va tadqiqot natijalari bilan asoslashni talab etadi; bu tamoyil tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish texnologiyasining ham asosiy ustunlaridan biri hisoblanadi.

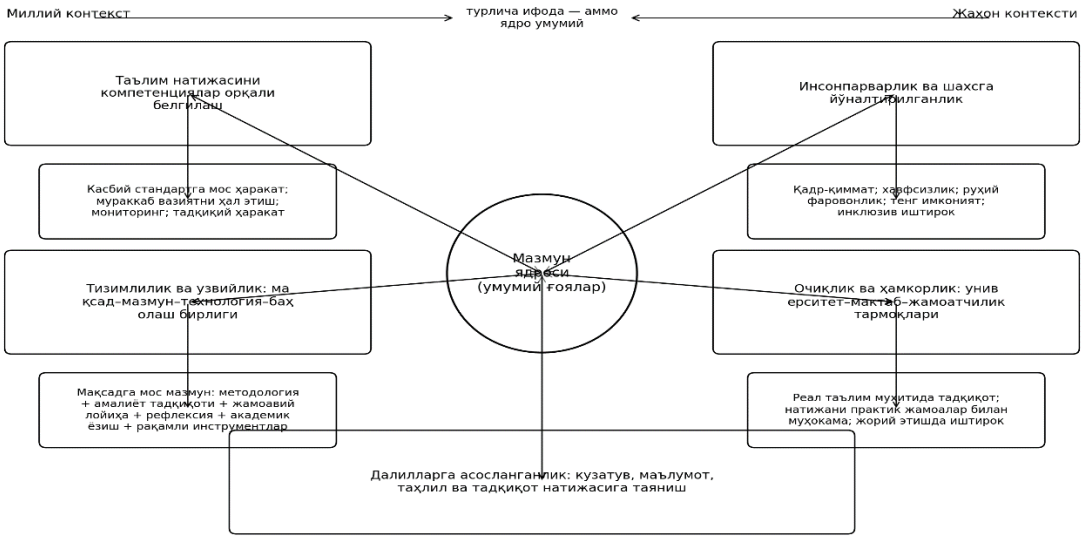

Педагогик таълим трансформацияси тамойиллари: умумий мазмун ядроси ва ўзаро боғланиш

Raqamli tendensiyalar pedagogik ta’lim transformatsiyasini tezlashtirayotgan va mazmunan boyitayotgan kuchli omil sifatida maydonga chiqmoqda. Jahon miqyosida raqamlilashuv ta’limni gibrid formatlarga olib kirdi, onlayn platforma va ta’limni boshqarish tizimlari orqali kontentga kirishni kengaytirdi, o‘quv jarayonini individuallashtirish imkoniyatlarini kuchaytirdi, ma’lumotlarni yig‘ish va tahlil qilish orqali o‘quv natijalarini monitoring qilishni osonlashtirdi[3]. Milliy kontekstda ham raqamli infratuzilma rivojlanishi, internet qamrovi, mobil qurilmalarning keng tarqalishi, ta’lim muassasalarida elektron resurslarni yaratish va joriy etish tendensiyalari pedagogik ta’limda yangi talablarni shakllantirmoqda. Bu tendensiyalar orasida raqamli didaktika, onlayn-oflayn integratsiya, ochiq ta’lim resurslaridan foydalanish, mikro-o‘qitish formatlari, virtual simulyatsiyalar, elektron portfolio, ta’lim analitikasi, sun’iy intellekt yordamida kontent va tavsiyalar personallashuvi, raqamli etika va ma’lumot xavfsizligi kabi yo‘nalishlar tobora ko‘proq ahamiyat kasb etmoqda. Pedagogik ta’lim uchun bu tendensiyalar shunchaki texnik vositalarni o‘zlashtirish emas, balki raqamli muhitda o‘qitish va tarbiya

[3] Сергеев А. Н. Технологическая подготовка будущих учителей в контексте парадигмальной трансформации образования (на примере специальности: 050502.65 Технология и предпринимательство) : дис. – Тульский государственный педагогический университет им. ЛН Толстого, 2010.

berishning yangi madaniyatini, raqamli instrumentlarni kasbiy vazifalarni hal etishga safarbar qilish qobiliyatini, onlayn hamkorlik va kommunikatsiya qoidalarini, raqamli manbalarning ishonchliligini baholash, akademik halollikni ta’minlash hamda raqamli iz qoldirishga mas’uliyat bilan munosabatda bo‘lishni talab qiladi. Raqamli tendensiyalar tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish uchun ham keng imkoniyat ochadi, chunki zamonaviy tadqiqotning o‘zi raqamli resurslarsiz tasavvur qilinmaydi: ma’lumot to‘plashning onlayn instrumentlari, elektron bazalar va jurnallar, manbalarni boshqarish dasturlari, ma’lumotlarni qayta ishlash va vizuallashtirish vositalari, jamoaviy tahrirlash platformalari, virtual seminarlar va onlayn ekspert baholash kabi formatlar talabaning tadqiqiy faoliyatini tezlashtirishi, shaffoflashtirishi va sifatini oshirishi mumkin.

Pedagogik ta’lim transformatsiyasida tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish texnologiyasining nazariy-metodologik asoslari, avvalo, kompetensiya tushunchasining ilmiy talqini bilan bog‘liq. Tadqiqotchilik kompetensiyasi pedagogning kasbiy rivojlanishiga xizmat qiluvchi integral qobiliyat bo‘lib, u muammoni ko‘ra olish, uni ilmiy savolga aylantirish, nazariy asos qurish, tadqiqot dizaynini tanlash, ma’lumot to‘plash va tahlil qilish, natijani talqin etish, amaliy tavsiya ishlab chiqish, natijani taqdim etish va baholash, shuningdek, akademik etika me’yorlariga rioya qilish kabi harakatlar tizimini o‘z ichiga oladi. Bu kompetensiyaning nazariy mohiyati faqat metodologik bilimlar majmui bilan cheklanmay, tadqiqotga nisbatan motivatsiya, kasbiy qiymatlar, ijodiy fikrlash, tanqidiy tahlil, refleksiv madaniyat va hamkorlik ko‘nikmalarining uzviy birligida namoyon bo‘ladi. Shu sababli tadqiqotchilik kompetensiyasini rivojlantirish texnologiyasini ishlab chiqishda inson faoliyatining psixologiyasi va pedagogikasiga oid nazariy qoidalar, konstruktivistik ta’lim g‘oyalari, faoliyatga yo‘naltirilgan o‘qitish, tajribaviy o‘rganish, tadqiqiy ta’lim va loyiha asosli o‘qitishning metodik

RUSTAMOVA SHOXISTA OMONJONOVNA

TALABALARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI: PEDAGOGIK TA'LIM TRANSFORMATSIYASI KONTEKSTIDA

Monografiya

Bosh muharrir: D. G'ulomov
Tex. muharrir: A. G'ulomova
Grafik dizayner: J. Xolmonova

E-mail: bigfire8088@gmail.com Tel.: +99891-207-80-88
№ 45/05-2026, 08.05.2026.
Bosishga ruxsat etildi: 15.05.2026.
Qog'oz bichimi 60x84$^{1/16}$. "Times New Roman" garniturasi.
Ofset usulida bosildi.
Shartli bosma tabog'i: 12,0. Nashriyot bosma tabog'i 14,0.
Adadi: 10 dona. Buyurtma № 45 - 08/05

"ILM NURI PRINT" MCHJ bosmaxonasida chop etildi
Nashriyotga berilgan tasdiqnoma raqami №123470
Berilgan sanasi 03.09.2023
130100, Jizzax sh., Qangli ko'chasi, 20-uy

TALABALARNING TADQIQOTCHILIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYASI:

PEDAGOGIK TA'LIM TRANSFORMATSIYASI KONTEKSTIDA

Mazkur monografiyada pedagogik ta’lim transformatsiyasi sharoitida talabalarning tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirish muammosi kompleks tarzda o‘rganilgan. Tadqiqotda pedagogik ta’limning zamonaviy rivojlanish tendensiyalari, uning metodologik asoslari hamda raqamli transformatsiya sharoitidagi ustuvor yo‘nalishlari tahlil qilingan.

Tadqiqotchilik kompetensiyasining nazariy mohiyati ochib berilib, uning tarkibiy tuzilmasi (motivatsion-qadriyatli, kognitiv-metodologik, amaliy-texnologik va refleksiv-baholovchi komponentlar) ilmiy asoslangan. Talabalarning tadqiqotchilik tayyorgarligini aniqlashga qaratilgan diagnostik metodlar kompleksi va baholash mezonlari ishlab chiqilgan hamda amaldagi holat empirik tahlil asosida baholangan.

Monografiyada “Tadqiqiy pedagogika” fanini o‘qitish jarayonida tadqiqotchilik kompetensiyalarini rivojlantirishga qaratilgan pedagogik texnologiyaning konseptual modeli ishlab chiqilgan. Ushbu model kompetensiyaviy, faoliyatli va tadqiqiy yondashuvlar integratsiyasiga asoslanib, modulli mazmun, loyiha va topshiriqlar tizimi hamda raqamli ta’lim platformalari orqali amalga oshirilishi asoslangan

ISBN 978-9910-627-69-9

© “ILM NURI PRINT”